

УДК 159.942.5:376-056.22
DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-43-47

Юлія ГОЛУБЬЮК,
методист ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та корекційної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-2063-1470
e-mail: y.golubyuk@roippo.org.ua

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. У статті представлено науково-теоретичний аналіз концепцій, присвячених проблемі розвитку емоційного інтелекту осіб з особливими освітніми потребами. Розкрито поняття емоційного інтелекту та його моделей, наведено структуру, критерії та функції емоційного інтелекту. Запропоновано огляд сучасних досліджень, присвячених цьому питанню, доведено, що, незважаючи на зростання зацікавленості та збільшення кількості наукових робіт, окреслена нами проблема і надалі залишається досить актуальною.

Зроблено спробу проаналізувати й узагальнити науково-прикладні дослідження, систематизувати моделі й підходи з проблеми розвитку емоційного

інтелекту в осіб з особливими освітніми потребами. Представлений аналіз забезпечує системне уявлення про особливості формування та прояву емоційного інтелекту дитини у взаємодії з іншими суб'єктами соціального оточення та розвитку особистісних структур.

Виокремлено основні аспекти психолого-педагогічного впливу на учнів інклюзивних класів, схарактеризовано роль референтного оточення дитини (батьки, опікуни) з особливими освітніми потребами в розвитку емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоції, емоційний інтелект, особи з особливими освітніми потребами, розвиток емоційного інтелекту, моделі емоційного інтелекту.

Yuliia HOLUBIUK,
Methodologist of the Resource Center
for Support of Inclusive Education,
Senior Lecturer of the Department of Pedagogy,
Psychology and Correctional Education
at Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-2063-1470
e-mail: y.golubyuk@roippo.org.ua

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF INDIVIDUALS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. The article offers scientific and theoretical (analysis of) concepts dedicated to the issue of researching the development of emotional intelligence of individuals with special educational needs. The notion of emotional intelligence has been revealed based on the analysis of concepts and models of emotional intelligence; the structure, criteria, and functions of emotional intelligence have been elucidated.

A review of current studies is offered, and it was found that despite the growing interest and increasing number of research papers, the issue we focused on remains relevant today.

An attempt has been made to analyze and generalize applied scientific research, as well as systematize models and approaches related to the issue of development of emotional intelligence of individuals with special educational needs. This analysis provides a systematic insight

into the peculiarities of the formation and manifestation of a child's emotional intelligence in interaction with other actors of the social environment and the development of personality structures.

The main aspects of psychological and pedagogical influence on students studying in inclusive classrooms and the role of the reference groups (parents, guardians) in developing the emotional intelligence of people with special educational needs are highlighted. It has been researched on the peculiarities of construction, choice of strategy, methods, and techniques for supporting a child with special educational needs

Key words: emotion, emotional intelligence, individuals with special educational needs, development of emotional intelligence, models of emotional intelligence.

Постановка проблеми. Коли йдеться про розвиток дітей, передусім звертають увагу на когнітивну сферу особистості. Однак не менш важливим аспектом усебічного та гармонійного розвитку зростаючої особистості є її чуттєве сприйняття та відтворення навколишньої дійсності. Турбота про емоційне здоров'я і розвиток емоційного інтелекту вважається одним із наріжних каменів психолого-педагогічного супроводу дітей загалом. Про це наголошував і американський психолог Д. Гоулман, зазначаючи, що «суспільству, особливо сфері освіти, необхідно якомога більше звертати увагу на розвиток емоційного інтелекту дитини» (Гоулман, 2018).

Здатність розпізнавати як власні емоції, так і емоції інших людей не лише на основі того, що ми думаємо, відчуваємо та говоримо, а насамперед на основі аналізу міміки, мови тіла, тону голосу та інших невербальних сигналів, є необхідною умовою ефективної взаємодії з іншими суб'єктами суспільства, підґрунтям успішної соціалізації дитини.

Ні для кого не секрет, що кожна людина – унікальна. Вона відрізняється від інших індивідуальним розумінням та особливою взаємодією з оточенням, коли пізнання світу відбувається через наші органи чуттів. Щодо людей з особливостями розвитку, то означений процес значно ускладнюється, зокрема спостерігається низька емоційна регуляція.

Людині, якій під силу зрозуміти свої емоційні переживання, інтерпретувати та ідентифікувати їх, управляти своїми емоційними станами, значно легше розв'язувати складні життєві ситуації, міжособистісні конфлікти, спілкуватися та взаємодіяти з оточуючими людьми. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває дослідження ролі емоційного інтелекту у формуванні особистості на ранніх етапах онтогенетичного розвитку, адже саме емоційний інтелект є одним із найважливіших компонентів життєдіяльності особистості, оскільки дає людині можливість пізнати саму себе, емоційно адекватно реагувати на життєві ситуації, забезпечує правильне розуміння емоційних реакцій оточуючих.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблему дослідження емоційного інтелекту розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Так, некогнітивна теорія емоційного інтелекту представлена Р. Бар-Оном, теорія емоційно-інтелектуальних здібностей – Дж. Майером, П. Саловеем, Д. Карузо, теорія емоційної компетентності – Д. Гоулманом.

Серед вітчизняних психологів означену проблему розглядали Е. Носенко (емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості), Н. Коврига (стрессозахисна та адаптивна функції емоційного інтелекту), І. Аршава (оцінка емоційної стійкості людини за параметрами рівнів сформованості емоційного інтелекту), С. Дерев'янку (активізація розвитку емоційного інтелекту як засіб адаптації особистості), О. Власова (емоційний інтелект як інтраіндивідуальна властивість особистості) та ін.

Так, Е. Носенко та Н. Коврига наголошують, що недостатнє дослідження феномена емоційного інтелекту, а також відсутність систематизації та єдності психолого-педагогічних підходів і методів його формування

загрожує саморуйнуванню людської цивілізації, якщо й надалі емоції будуть розглядатись як протилежні розуму чи такі, що є недоступними свідомому контролю і регулюванню (Носенко, Коврига, 2003).

Незважаючи на зростання зацікавленості та збільшення кількості наукових робіт у цій галузі, проблема розвитку емоційного інтелекту осіб з особливими освітніми потребами і надалі залишається неабияк актуальною, а чимало її аспектів – недостатньо вивченими.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу та узагальнення науково-прикладних досліджень систематизувати моделі та підходи щодо проблеми розвитку емоційного інтелекту в осіб з особливими освітніми потребами; виокремити основні аспекти психолого-педагогічного впливу на учнів інклюзивних класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття емоційного інтелекту є відносно новим у психології та визначається як група ментальних здібностей, що сприяють усвідомленню й розумінню як власних емоцій, так і емоцій оточуючих. Здатність розпізнавати, розуміти та викликати почуття й емоції цілком можна віднести до інтелектуальної діяльності, тобто емоційні переживання для адаптації людини є не менш важливими ніж розумова активність

Уперше феномен емоційного інтелекту в науковий обіг був уведений у 1990 р. американськими психологами Джоном Майером та Пітером Саловеем, однак особливої популярності він набув у 1995 р., коли світ побачила однойменна книга американського психолога Деніела Гоулмана.

Емоційний інтелект надзвичайно важливий у нашому житті, адже допомагає зрозуміти не лише власний світ, а й світ інших людей, розпізнавати емоції, визначати й виражати власні почуття та вміння тощо. Дитина, якій під силу визначити й виразити свої емоції та потреби, відчувається більш упевнено, краще навчається, без особливих зусиль розв'язує різноманітні проблеми, здатна розвивати позитивні соціальні стосунки з оточуючими.

Сучасні психологічні дослідження доводять, що запорукою щасливого життя людини є її вміння налагоджувати та підтримувати близькі стосунки з оточуючими, здатність вибудовувати взаємини на основі розуміння та співпереживання, що можливе лише за умови розвитку емоційного інтелекту. Нездатність керувати емоціями свідчить про наявність проблем у керуванні стресом, унаслідок чого виникають серйозні проблеми зі здоров'ям. Таким чином, уміння розбиратися у власних почуттях та керувати ними є особистісним фактором, який зміцнює психологічне та соматичне здоров'я дитини (Говарт, 2016).

Д. Гоулман, один із родоначальників теорії про емоційний інтелект, до основних критеріїв розвиненого емоційного інтелекту відносить: 1) розуміння власних емоцій (самосвідомість); 2) керування власними емоціями (самоконтроль); емпатію у ставленні до емоцій інших людей (соціальне розуміння); 3) здатність справлятися з емоціями інших людей (управління взаємовідносинами) (Гоулман, 2018). Разом із тим, психолог висловлює думку про те, що емоційний інтелект неабияк сприяє ефективній професійній діяльності та особистісному і кар'єрному зростанню.

Г. Паннеерсельвам та Дж. Суджатамаліні зі свого боку зауважують, що емоційний інтелект включає три основні навички, характерні для нормотипових емоційно-інтелектуальних дітей: 1) ефективно використання емоцій; 2) правильна ідентифікація (визначення) емоцій; 3) вміння регулювати (керувати та контролювати) емоції. На думку вчених, ефективно використання емоцій передбачає застосування їх дитиною з метою аналізу завдання (проблеми) та її подальше вирішення. Правильне визначення емоцій вказує на те, що діти з емоційним інтелектом здатні як у себе, так і в інших точно визначити почуття, тобто володіють умінням «читати» та аналізувати ситуації, використовуючи не лише свої емоції, а й емпатичну реакцію на інших собі на користь (Паннеерсельвам, Суджатамаліні, 2011).

Щодо емоційного інтелекту осіб з особливими освітніми потребами, то науковці зазначають, що діти з порушенням розвитку мають значно нижчий рівень емоційного інтелекту порівняно зі своїми ровесниками з нормотиповим розвитком, тому природа низького емоційного інтелекту свідчить, що він робить дітей емоційно проблемними. Це зумовлено тим, що такі діти «відчувають чимало труднощів і емоційних проблем як усередині себе, так і у вираженні їх зовні» (Скрипник, 2020). Зокрема, до основних емоційних проблем дітей із низьким емоційним інтелектом відносять: тривогу, страх, сором, злість, емоційну слабкість, фрустрацію, конфліктність, безпорадність. Отже, дитина відчуває труднощі у вираженні своїх почуттів, заспокоєнні та читанні невербальних сигналів інших, а також у відносинах з однолітками та класом.

Досліджуючи феномен емоційного інтелекту, С. Кумар зазначав, що особи з особливими освітніми потребами, які володіють емоційним інтелектом, безумовно, демонструють: а) більш високу мотивацію у навчанні та більш високу успішність; б) кращі навички планування та вирішення проблем; в) сильне почуття дружби; г) розуміння наслідків та швидке вирішення конфліктів. Учений підкреслює важливість та необхідність розвитку емоційного інтелекту в осіб з особливими освітніми потребами, оскільки емоційний інтелект допомагає таким дітям:

- розуміти власні емоції;
- брати на себе відповідальність за досконалість свого життя;
- сприймати реальність і дивитися на життя з позитивним настроєм;
- позитивно думати та висловлюватися про себе та інших, створюючи у такий спосіб відчуття оптимізму, радості та щастя;
- уникати емоційного захоплення, витримуючи труднощі й невдачі у зв'язку з певними порушеннями;
- покращувати стосунки через співчуття та розуміння емоцій інших (Кумар, 2012).

Формування емоційного інтелекту в ході навчальної діяльності, на думку Г. Гондаревої, відбувається через задоволення основних видів переживань, серед яких: 1) почуття успіху; 2) приємність напруження; 3) захопленість навчанням; 4) задоволення результатом; 5) відчуття втоми; 6) переживання радості від того, що справа зроблена. Так, дослідниця зауважує, що емоційний інтелект передбачає наявність якостей,

формуванню й розвитку яких сприяють певні стратегії діяльності педагогів, як-от:

- відкритість новому досвіду – розширення ролі простору кожного учня, включення його в різноманітні види діяльності;
- внутрішня свобода – створення для учнів ситуації вибору як у навчальній, так і позакласній діяльності;
- емоційна стабільність та стресостійкість – вміння здійснювати емоційний обмін у процесі спілкування, відчувати почуття інших, допомагати їм та самому собі в складних, емоційно напружених ситуаціях;
- адекватна самооцінка – формування адекватної позитивної самооцінки, позитивного мислення;
- рефлексивність та спонтанність – включення учнів до процесу самоаналізу та розвитку вміння швидко й адекватно реагувати в нестандартних ситуаціях, приймати миттєві й ефективні рішення (Шпенік, 2011).

Особливу увагу ролі педагога як організатора освітнього простору та його впливу на формування емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів присвячено дослідження авторського наукового колективу на чолі з Т. Скрипник. Зокрема, дослідники зазначають, що суттєвим здобутком у проведеному ними експерименті стало визначення позитивних наслідків, які було досягнуто в результаті навчання педагогів (розвиток поваги та довіри, гнучкості мислення й активізації творчості, активне слухання, координація різноманітних ідей тощо); покращення емоційної атмосфери в класах, набуття дітьми вміння чуйно реагувати на ситуації та емоційно-поведінкові прояви учнів, підхоплювати їхню ініціативу та активізувати значущі для них теми (розробляти заняття, зважаючи на інтереси учнів, створювати умови, щоб учні висловлювали свої думки, робили власні висновки); виявляти емпатію, підтримувати учнів. Крім того, експерти відзначили, що покращення стосувалося також здатності педагогів надавати можливість кожному учневі виконувати значущі для нього ролі, створювати ситуації для розвитку соціальних навичок (активного слухання, виявлення цікавості до іншого, здатності розділити радість та сум, вміння цінувати внесок кожного у спільну справу, вміння спільно приймати рішення) (Скрипник та ін., 2020).

Правильне спілкування між учнем і вчителем має важливе значення для прояву та управління емоціями учнів. Наприклад, вміння вчителів управляти емоціями учнів дає змогу створювати в класі умови, сприятливі не тільки для викладання, а й для навчання, орієнтуватися на цільових учнів (зокрема і з особливими освітніми потребами), їхню успішність, правильне спілкування з однокласниками, емоційні здібності тощо (Коць, Ващенко, Кузьмич, 2021).

А. Клименко, роздумуючи щодо шляхів розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу, наголошує, що для їхнього розвитку необхідно поєднувати різноманітні прийоми та методи роботи, зокрема:

- релаксаційні вправи для зняття психологічної напруги й тривожності;
- прийоми саморегуляції з використанням музики, кольору, елементів арттерапії;
- завдання на підвищення самооцінки учня та його впевненості в собі;

- дискусії, рольові ігри;
- ігри та завдання, що сприяють оволодінню прийомами міжособистісного спілкування, які розвивають вербальні та невербальні засоби комунікації;
- асоціювання з позитивними спогадами;
- вербалізація учнями власного емоційного стану, використання жестової й невербальної мови;
- завдання, завдяки яким учні дізнаються про інтереси, звички один одного тощо;
- проблемні ситуації, що передбачають самостійний пошук (Клименко, 2020).

Із метою розвитку в осіб з особливими освітніми потребами емоційного інтелекту варто дотримуватися стратегій їхньої підтримки, а саме:

- забезпечити послідовний підхід до емоційних, когнітивних та поведінкових труднощів дитини всіма учасниками освітньо-виховного процесу (батьки, педагоги) шляхом розробки позитивних стратегій управління емоціями, поведінкою;
- заохочувати в класі створення позитивного середовища;
- проводити групові обговорення («час у колі»), аби зосередитися на проблемах і дати можливість усім дітям висловитися в контрольованому середовищі;
- створювати невеликі групи соціальних навичок для дітей, які мають труднощі у певних сферах (стосунки з іншими дітьми, управління гнівом та ін.);
- розвивати соціальну взаємодію за допомогою ігор та парної діяльності, щоб вирішити проблему;
- пропонувати короткі, чітко сформульовані завдання;
- забезпечити діяльність, яка сприятиме формуванню в дитини адекватної самооцінки;
- надавати дитині можливість висловити свої почуття через рольову гру (в парах чи малих групах) або з використанням іграшок;
- розвивати позитивні зв'язки між дітьми різного віку;
- організувати консультації або надання підтримки сім'ї дитини, навчання педагогічного персоналу з метою впливу на формування емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів (Клименко, 2020).

Серед основних завдань, що віднесені до компетенції батьків із метою підвищення рівня емоційного інтелекту їхніх дітей, варто виокремити такі: визнання емоційних реакцій дитини; створення безпечного та надійного середовища прояву емоцій; емоційна взаємодія з дитиною через ігрову діяльність; підкріплення емоцій і дій дитини; можливість прояву особистісного та творчого потенціалу дитини; управління та контроль власних емоцій і поведінки; збагачення емоційного досвіду та розвиток позитивного мислення.

Таким чином, зауважимо, що розвиток емоційного інтелекту осіб з особливими освітніми потребами можливий завдяки взаємодії психолого-педагогічного колективу і референтного оточення дитини (батьки, опікуни) та неабияк залежить від її особистого досвіду, який було отримано в процесі виховання й навчання.

Висновки. Проаналізувавши представлені у статті дослідження емоційного інтелекту, можемо стверджувати, що його вивченню нині приділяється чимало уваги як у вітчизняній, так і зарубіжній психологічній

науці та практиці, адже означена проблема передусім зумовлена важливістю структурних компонентів у загальному розвитку особистості. У зв'язку з цим варто наголосити, що емоції та емоційність є важливими рисами як диспозиційного, так і безпосередньо поведінкового аспектів функціонування особистості як суб'єкта життєдіяльності.

Основну роль у розвитку емоційного інтелекту відіграє сім'я, адже саме завдяки їй дитина, зокрема і з особливими освітніми потребами, пізнає навколишній світ. Увести дитину у світ почуттів та емоцій – завдання для всіх свідомих батьків, які планують виховати свою дитину щасливою і психічно здоровою. Якщо створити сприятливий виховний мікроклімат, дитина формуватиме позитивний образ самої себе, розвиватиме емпатію, необхідні соціальні навички, що характеризують емоційний інтелект як один із важливих напрямів у виховній роботі не лише закладу освіти, а й кожної сім'ї. Саме від успіху у вихованні залежить те, чи стануть наші діти відповідальними й уважними громадянами суспільства.

Перспективи подальших досліджень. Представлене дослідження не вичерпує всіх питань, що стосуються розвитку емоційного інтелекту дітей. Зважаючи на це, подальші наші напрацювання плануємо присвятити питанням організації роботи команд психолого-педагогічного супроводу й розробці методів та технік підвищення рівня емоційного інтелекту в осіб з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Гоулман, Д. (2018). Емоційний інтелект. Київ: Ві-ват. 512 с.
- Носенко, Е., Коврига, Н. (2003). Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: монографія. Київ: Вища школа, 159 с. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nmmateriali/documents/Em_intellekt.pdf (дата звернення: 12.03.2022).
- Говарт, Г., (2016). Що мене лякає; пер. з англ. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан; Barselona: Gemser Publ. 35 с. Серія «Пізнаю себе».
- Паннерсельвам, Г., Суджатамаліні, Дж. (2011). Емоційний інтелект дітей із порушеннями навчання. *Журнал прикладних досліджень*. Вип. 4. № 7. С. 144–146. URL: [https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-\(IJAR\)/file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf](https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)/file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf) (дата звернення: 12.03.2022).
- Скрипник, Т. та ін. (2020). Розвиток емоційного інтелекту учнів інклюзивних класів: ресурси технології «класний менеджмент». *Освітологія*. № 9. С. 61–74. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/-2020..pdf> (дата звернення: 15.03.2022).
- Кумар, С. (2012). Емоційний інтелект для дітей з особливими потребами. *Міжнародний журнал наукових досліджень*. Вип. 2. № 4. С. 63–64. URL: [https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-\(IJSR\)/file.php?val=April_2013_1365010590_45cc8_24.pdf](https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-(IJSR)/file.php?val=April_2013_1365010590_45cc8_24.pdf) (дата звернення: 03.03.2022).
- Шпенник, С. (2011). Діти групи ризику як об'єкт соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського*

національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Вип. 21. С. 212–214. URL: Nvuuped_2011_21_74.pdf (дата звернення 23.03.2022).

Коць, М., Ващенко, Г., Кузьмич, О. (2021). Гендерні особливості емоційного інтелекту дітей з особливими освітніми потребами. *Психологія: реальність і перспективи*. № 16. С. 98–105. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/218/215 (дата звернення: 16.04.2022).

Клименко, А. (2020). Шляхи розвитку емоційного інтелекту учасників освітнього процесу. *АНОГОΣ. ОНЛАЙН*. № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html> (дата звернення: 06.04.2022).

REFERENCES

Houlman, D. (2018). *Emotsiyni intelekt* [Emotional intelligence]. Kyiv: Vivat. 512 s. [in Ukrainian].

Nosenko, E., Kovryha, N., (2003) *Emotsiyni intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii* [Emotional intelligence: conceptualization of the phenomenon, main functions: monograph]: monohrafiia. Kyiv: Vyshcha shkola. 159 s. URL: http://distance.dnu.dp.ua/ukr/nm-materiali/documents/Em_intellekt.pdf (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

Hovart, H., (2016). *Shcho mene liakaie* [What scares me]; per. z anhl. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan; Barselona: Gemser Publ. 35 s. Seriia «Piznaiu sebe». [in Ukrainian].

Pannerselvam, H., Sudzhatamalini, Dzh. (2011). *Emotsiyni intelekt ditei iz porushenniamy navchannia* [Emotional intelligence for children with special needs]. *Zhurnal prykladnykh doslidzhen*. Vyp. 4. № 7. S. 144–146. URL: [https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-\(IJAR\)//file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf](https://www.worldwidejournals.com/indian-journal-of-applied-research-(IJAR)//file.php?val=July_2014_1404222922_43.pdf) (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

al=July_2014_1404222922_43.pdf (data zvernennia: 12.03.2022). [in Ukrainian].

Skrpnyk T. ta in. (2020). *Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv inkluzyvnykh klasiv: resursy tekhnologii «klasnyi menezhment»* [Development of emotional intelligence of students of inclusive classes: resources of technology «class management»]. *Osvitohiia*. № 9. S. 61–74. URL: <file:///C:/Users/admin/Downloads/-2020..pdf> (data zvernennia: 15.03.2022). [in Ukrainian].

Kumar, S. (2012). *Emotsiyni intelekt dlia ditei z osoblyvymy potrebamy* [Emotional intelligence for children with special needs]. *Mizhnarodnyi zhurnal naukovykh doslidzhen*. Vyp. 2. № 4. S. 63–64. URL: [https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-\(IJSR\)/file.php?val=April_2013_1365010590_45ce8_24.pdf](https://www.worldwidejournals.com/international-journal-of-scientific-research-(IJSR)/file.php?val=April_2013_1365010590_45ce8_24.pdf) (data zvernennia: 03.03.2022). [in Ukrainian].

Shpenyk, S., (2011). *Dity hrupy ryzyku yak ob'ekt sotsialnoi roboty* [Children at risk as an object of social work]. *Naukovyi visnyk Uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pedahohika. Sotsialna robota»*. Vyp. 21. S. 212–214. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html> (data zvernennia 23.03.2022). [in Ukrainian].

Kots, M., Vashchenia, H., Kuzmych, O. (2021). *Henderni osoblyvosti emotsiinoho intelektu ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy* [Gender features of emotional intelligence of children with special educational needs]. *Psykhohohiia: realnist i perspektyvy*. № 16. S. 98–105. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/218/215 (data zvernennia: 16.04.2022). [in Ukrainian].

Klymenko, A. (2020). *Shliakhy rozvytku emotsiinoho intelektu uchasnykiv osvithnoho protsesu* [Ways to develop emotional intelligence of participants in the educational process]. *АНОГОΣ. ОНЛАЙН*. № 15. URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.15.30.html> (data zvernennia: 06.04.2022). [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 06.05.2022

УДК 373.3:37.015.3:159.954

DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-47-51

Вячеслав ДЕМЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки,

психології та корекційної освіти

Рівненського обласного інституту

післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне, Україна

ORCID: 0000-0002-6792-3913

e-mail: demchenko1052@ukr.net

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті зроблено спробу довести, що одним із ключових чинників успішного розвитку дітей є раннє виявлення в них творчих задатків та здібностей. Доведено, що чим раніше в молодших школярів будуть виявлені ці здібності, тим більше шансів вони матимуть для розкриття свого таланту.

Проаналізовано методики щодо виявлення природних задатків та обдарувань дітей молодшого шкільного віку, які в майбутньому сприятимуть формуванню в них творчого потенціалу. Наголошується на необхідності оволодіння означеними вище методиками якомога більшої кількості педагогів, передусім